

– Mondd, éreztél-e etnikai diszkriminációt?

De a tanult falukutatónak is megvolt a maga próbatétele. A drótostótkról nevezetes Nagyhután nehezen indult be a csoport kérdező kedve. No majd megmutatom! S fordultam a kertjében kapirgáló nénihez:

– A miskolci egyetemisták arra kíváncsiak, mit dalolnak a hutai asszonyok – Azt még sem mondhattam, hogy a „kisebbségek pedagógiáját” kutatják.

– Jaj kedvesem, nem énekelhetek, egy hete halt meg a férjem. – Elröstelltem magam: – Hát ne haragudjék, biztosan most nagyon szomorú a veszteség miatt – fejeztem ki részvétem.

– Ugyan már! Csakhogy végre megszabadultam ettől a vén iszákostól....

No, majd a következő adatközlő esetében (miután már megtudtuk – a röstellini való szomszéd, Meciar szlovák elnök idején vagyunk –, hogy „mink nem vagyunk szlovákok, mi tótok vagyunk”) sikeresebb leszek, gondoltam.

– Jó napot, azért jöttek a diákok, mert szeretnék megtudni, milyen híres szlovák ételeket főznek még.

– Nincs itt olyan...

– De mégis, ma mi lesz az ebéd?

– Mi lenne? Hát „csirizbab”!

– Most figyeljenek, hallgatók, rábukkanunk egy eredeti, ismeretlen szlovák népi ételre. Hogy készül az?

– Hát, lemegyek a boltba, s veszek egy dobozzal, s megmelegítem. – Ki gondolta volna, hogy a népetimológia a kimondhatatlan chilis babot keresztelte át...

Azért voltak sikerek is. Kovácsvágáson Klárka néni egy családhoz kísért el. Bizonyítandó az asszimiláció eredményeit. Szembeszökőn tiszta porta, polgárian berendezett nagyszoba, könyvek, tévé. Okostekintetű fiatalasszony. A gyerekek valahol.

– Nyugodtan elengedem őket. Nálunk szabadság /!/, van, hiszen erről van törvény is: nekik jogaik vannak, vagy nem?

A meglepően felvilágosult válasz után a családfő vizsgáztatni kezdte a történezhallgatókat. Az első század római történelméből tesz fel „buktató” kérdéseket. Jóformán csak ő tudja a választ. Aztán fény derül a műveltség forrására. Egy jehovista család otthonába tértünk, s az újszövetséget töviről-hegyire jól ismerik.

A kovácsvágási sikertörténet másik eleme Fényes Lajos bácsi feltalálása. Kalauzunk csak annyit mond, hogy a faluban már csak ő tud hegedülni. A dombtetőn vár minket a vastagszeműeges sovány férfi. Büszkén mutatja készülő hangszerét. S hogy látja: érdeklődéssel fogadja a csoport, térül-fordul, s egy teleírt füzetet mutat. Mindjárt fel is olvas a beírt mesékből. Ezek saját meséim – mondja. S valóban népmesei s más motívumokból eredeti irodalmi szövegek keletkeztek – szinte helyesírási hiba nélkül. Lajos bácsi sok helyen dolgozott hosszú életében – főként az iparban. Bizalommal adja át több mesefüzetét. Hallgatói projektfeladat lett a kézirat előkészítése, s a miskolci művészeti szakközépiskola segítségével igazi könyvként meg is jelenhetett *Kovácsvágási cigány mesék* címmel, Fényes Lajos szerzősége mellett. Évekig kiegészítő tananyag volt a helyi általános iskolában.

*

Vajon mi lett azóta adatközlőinkkel, boldogulnak-e a többszörösen nehéz körülmények közt a Hegyköz lakói? Mit őriz emlékeiben a három falukutató nemzedék? Épült-e valami elkötelezettségükbe? Az enyémbe – tán ez a kis írás ezt igazolja – igen.

BOLVÁRI-TAKÁCS Gábor

Király István

irodalomtörténész

pataki diákévei, 1931–1939*

Király István református lelkészcsaládból került Sárospatakra, követve teológiát végzett apja és gimnazista bátyja, Kálmán példáját. Nyolc évet töltött a – hivatalosan nagyközségi státusú – kisvárosban. 1931 szeptemberében kezdte meg tanulmányait a Sárospataki Református Főiskola Gimnáziumában. Az esztendő az iskola egyik legemlékezetesebb éve, ekkor ünnepelte alapításának négy századik évfordulóját. A hagyomány szerint Perényi Péter által 1531-ben alapított 'kollégium' a magyar református nevelés- és művelődéstörténet meghatározó intézményévé vált. Patrónusai elsősorban a protestáns erdélyi fejedelmek voltak. Tanári kara évszázadokon át élen járt a tudományokban, diákjai között országos jelentőségű tudósok, politikusok, művészek, irodalmi és közéleti személyiségek formálódtak. Az 1930. szeptember 30-án és október 1-jén Horthy Miklós kormányzó és más vezető hazai közéleti személyiségek részvételével lezajlott jubileumi esemény nyomot hagyott az akkor tíz esztendőes Király Istvánban. De mi is jellemezte ebben az időben a pataki főiskolát?

A Sárospataki Református Főiskola az 1930-as években

A trianoni béke kibillentette Sárospatakat a régióban betöltött kulturális vezető szerepéből, a város határszéli településsé vált. Néhány tanár 1919-ben túlzottan exponálta magát, elbocsátásuk zavart okozott. A jogakadémia 1923-as bezárása tovább fokozta az iskola válságát. Az ekkor már csak gimnáziumból és teológiai akadémiából álló nagy múltú intézmény tanári kara előregedett. Az oktatás szakmai színvonala őrizte ugyan a korábbi értékeket, de a 20. század tudományos eredményei, az ezek elsajátításához szükséges nyugati nyelvek ismerete és az új nevelési módszerek nem érvényesültek. Ebben a helyzetben kereste meg a Tiszáninneni Református Egyházkerület és a főiskola vezetősége az egyetlen lehetséges kiutat: reformokkal fellendíteni a halódó iskolát. Partnerre találtak gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszterben, aki 1928-tól többször megfordult Sárospatakon, és a fővárosban is számos e tárgyú megbe-

* 2021. október 15–16-án *Király István 100* címmel tudományos emlékkonferenciát tartottak a Sárospataki Református Teológiai Akadémia Imatermében a volt pataki diák Király István (1921–1989) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja születésének centenáriumán. Ez alkalmából jelent meg a *Király István öröksége* című kötet, amelynek egyik fejezete Király István és Sárospatak kapcsolatát mutatja be. Az alábbiakban e fejezet részletének közlésével emlékezünk a neves tudósra, egyúttal felhívjuk a figyelmet a teljes kiadványra, amelyek tartalma a következő: Interjú Király Istvánnal; Király István válogatott esszéi; Király István és Sárospatak. Egy életen át tartó szellemi kapcsolat tényezői és válogatott dokumentumai; Király István publikációinak és életműve, munkássága recepciójának bibliográfiája. (*Király István öröksége. Írások tőle és róla. A kötet anyagát összeállította: Agárdi Péter, Bolvári-Takács Gábor, Mórocz Gábor, Soltész Márton. Szerkesztette: Bolvári-Takács Gábor. Zempléni Múzeza Alapítvány, Sárospatak, 2021. 380 o. ISBN 978-615-01-0873-5 = <https://zemlenimuzsa.hu/honlap/konyveink/>*)

szélesen elnökölt. Politikai segítségével és jelentős anyagi támogatásával a harmincas évektől ismét magas színvonalú oktatás folyhatott. Ennek legfontosabb elemei a következők voltak:

1. Bővült az iskola befogadóképessége. 1929-ben második emeletet húztak a gimnázium épületére. Az egymás után létesülő kisebb, majd az 1938-ban újonnan megnyílt 40 fős Humán és az 1942-ben az Országos Nép- és Családvédelmi Alap támogatásával átadott 50 fős ONCSA internátusok jelentősen javították az elhelyezési lehetőségeket. Ekkorra a nyilvános tanulók több mint háromnegyede internátusban lakott.
2. A gimnáziumban korszerű, bentlakáson alapuló oktatási modellt vezettek be. Ezt az 1931-ben megnyílt, újonnan épített 80 személyes Angol Internátus biztosította, amely nem egyszerűen nyelvtanítási forma volt, hanem az angolszász nevelési modell, a „college” adaptációja. A diákok újságot szerkesztettek, virágozott az önképzőköri élet, országos hírűvé vált a diákszínjátás.
3. Magas szintet ért el a sportkultúra. A labdajátékok és a torna hátterét sportpályák biztosították, meghonosodott a tenisz, a vívás és a sportlövészet; a téli sportok közül a korcsolya és a jégkorong, vízi sportként az evezés. 1931-re felépült a Kollégium csónakháza a Bodrog-parton.
4. 1929-ben megtörtént a hatvan évvel azelőtt állami kezelésbe vett tanítóképző visszavétele. A döntést a kormányzat a jogakadémia elvesztése miatt részben kárpótlásnak szánta. Az intézeti ág visszatérése a főiskola megújulásra törekvő szellemisége szempontjából nagy jelentőséggel bírt.
5. A húszas évek végétől a negyvenes évek elejéig olyan fiatal tanárok kaptak katedrát, akik a hagyományok mellett a század új értékeit is képviselték. Tipikusnak tekinthető közös vonásaik voltak, hogy többségükben pataki diákmúltsal rendelkeztek; tanulmányukat legtöbbször Eötvös-kollégistaként, és/vagy külföldön, nem egy esetben a pataki kollégium ösztöndíjával végezték, emellett sokan a teológiát is abszolválták. Patakra visszatérve ambíciókkal telve, huszonévesen kezdték meg tanári pályájukat. Az új generáció által képviselt szellemiség hamarosan meghódította az iskolát. Fő képviselőik a gimnáziumban Bertha Zoltán, ifj. Harsányi István, Hegyi József, Képes Géza, Maller Sándor, Orbán István, Palumby Gyula, Szabó Gyula, Szabó Károly, Urbán Barna voltak (közülük többen Király István kedves emlékére tanárai).
6. A gimnáziumban 1935-ben Harsányi István vezetésével tehetségkutató mozgalom indult, és a következő években tehetségvizsgás falusi gyerekek tucatjai nyertek felvételt. Mindez jelentősen kiszélesítette a kollégium szellemi vonzáskörét, és első generációs értelmiségi korosztályok kibocsátását eredményezte.
7. Nem maradt el a haladó szellemű kísérletekkel a teológiai akadémia sem, amely a kor nemzeti-társadalmi kérdéseire próbált új módszerekkel választ találni. Ebben két fiatal professzor játszott komoly szerepet, Újszászy Kálmán és Szabó Zoltán. 1931-ben elindították a faluszemináriumot, amelynek keretében a hallgatók szociológiai szempontok szerint tanulmányozták a falvak életét. 1936-ban megalakult a népiskola, s ezzel egy máig létező közművelődési-nevelési mozgalom bontott szárnyat.

Mindezek alapján aligha meglepő, hogy az 1930-as és 1940-es évek pataki gimnazistái, tanítóképzősei és teológusai a kor színvonalán álló oktatásban részesülhettek. Az itt töltött évek valamennyiüknek életre szóló élményt jelentettek. Visszaemlékezéseikben megemlítik a jó munkahelyi légkört, a közvetlen és nyílt tanár–diák kapcsolatot és az egész teljesítmény alapján történő értékelést (Berecz János); a bizalom és felelősség elvét, a diákönkormányzat és az önnevelés magas fokát (Csizmadia Ernő); a demokratikus közgondolkodást, a jellemnevelést és az erkölcsi tartást (Deme László); a diákönkormányzatot, a közösségek erejét és a szociális érzékenységet (Dobos László); a közösségépítést, benne a diákság reprezentatív szociális összetételét és az ebből fakadó, ún. „humánus osztályharc”-ot (Fekete Gyula); az egyenlő bánásmódot és a gondolkodásra nevelést (Huszár István); az egészséges puritanizmust, a szabadságharcos hagyományt és a jórészt demokratikus tanár–diák viszonyt (Király István); a közösségformáló erőt, a képzés színvonalát és a toleráns iskolai légkört (Kőrösi József); a tehetségvizsgát, az internátusi életet, s az egész fontosságának felismertetését a ’részek’ másodlagos jelentőségéhez képest (Nagy János); a társadalom minden rétegét befogadó, sokszínű szellemi életet (Vitányi Iván). A harmincas évek reformjai után a képzés elsőrangúvá vált, és ennek markáns eredményei lettek a pataki diákok által az 1960–70–80-as években elnyert tudományos fokozatok, egyetemi tanári címek és akadémiai tagságok. A tudományos közéletben ekkorra értek be azok az eredmények, amelyeket a pataki kollégium új szellemű tanári karának magas színvonalú oktatómunkája az 1930-as és ’40-es években eredményezett. Megállapítható, hogy mind a gimnázium, mind a tanítóképző olyan szilárd alpműveltséget adott, amely alapján bármely egyetem követelményszintje teljesíthetővé vált.

1931-ben azonban a fenti eredményekből még semmi sem látszott. A 400. alapítási évforduló megünneplése tehát – a tradícióknak való megfelelően túl – sokkal inkább a fellendülést meg-alapozó és támogató kormányzati attitűdöt köszöntötte, még akkor is, ha – Sárospatak számára sajnálatos módon – a hazai politikai események 1931 augusztusában a Bethlen-kormány lemondását eredményezték. Az 1931. szeptember 30. – október 1-jei programokon mintegy 1400 meghívott vett részt, köztük a kormányzó, valamint az immár „volt” kormánytagok – Bethlen István miniszterelnök, Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi és Wekerle Sándor pénzügyminiszter –, továbbá az MTA elnöke, az egyházkerületek püspökei és mások. Az ünnepély 30-án zászlóavatással kezdődött, majd a tanügyi kiállítás megnyitására került sor, köszöntőt mondott Elekes Imre gimnáziumi és közigazgató, megnyitó beszédet Klebelsberg Kunó. Ezt követte a szobrok leleplezése: az Iskolakertben felavatták a 100 éve elhunyt, volt pataki diák Kazinczy Ferenc, valamint fia, a szintén pataki diák Kazinczy Lajos mellszobrát. Mindkettőt Kazinczy Gábor ny. kúriai bíró, a Pataki Diákok Országos Szövetségének (PADOSZ) elnöke állította. Beszédet mondott Balogh Jenő ny. igazságügy-miniszter, illetve Gulyás József gimnáziumi tanár. Ezután felavatták az iskola nagy patrónusa, Lorántffy Zsuzsanna szobrát, ezt Klebelsberg Kunó és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) állította. Beszédet mondott Vasady Béla teológiai akadémiai igazgató. Ezt követte a Klebelsberg-arckép leleplezése az Angol Internátusban, itt Farkasfalvi Farkas Géza egyházkerületi főgondnok és az ünnepelt szólalt fel. A PADOSZ díszközgyűlésén az imateremben Czinke István ny. püspök imája után Kazinczy Gábor elnöki beszéde hangzott el, majd Finkey Ferenc jogászprofesszor, kúriai tanácselnök szólott az iskola jeles diákjairól és a pataki szellemről. Lőrinczy György író emlékezésének felolvasása után Panka Károly országgyűlési könyvtárigazgató, a PADOSZ Budapesti Egyesületének elnöke a fővárosiak üdvözlését tolmácsolta. Esti programként Harsányi Zsolt író *Patak lelke* c. darabját mutatták be a tápintézetben (több egymás utáni napon). A programot szerenáddal zárta az Angol Internátus előtt, Klebelsberg tiszteletére.

A főünnepélyre október 1-jén került sor: egyházkerületi díszközgyűlés az imateremben, benne Dókus Ernő ny. egyházkerületi főgondnok ünnepi beszédével. Horthy Miklós érkezése után kezdődött a templomi ünnepély: Janka Károly imája és igehirdetése, Szabados Béla – Szigethy Ferenc: *Ünneplő dalának* előadása a kórus által, Dókus Ernő köszöntője, Elekes Imre közigazgató ünnepi beszéde, Szabó László *Az ősi iskola* c. pályadíjnyertes versének felolvasása, Petri Pál közoktatási államtitkár üdvözlője a kormány nevében, majd további 40 köszöntő hazai és külföldi egyházi, állami, kormányzati, tudományos, kulturális, oktatási intézmények nevében. Ezt történelmi felvonulás követte a tanítóképző udvarán, Novák Sándor gimnáziumi tanár rendezésében. Az új építkezések avatóünnepélyére az Angol Internátus előtt került sor, itt elhangzott Kovács Dezső – Gulyás József *Avatódala*, a gimnáziumi vegyeskar előadásában, majd Farkasfalvi Farkas Géza avatóbeszéde és Trócsányi József professzor ismertető beszéde. Ezzel hivatalosan is megnyílt az Angol Internátus. Október 2-án kegyeleti kirándulásra került sor Széphalomba Kazinczy Ferenc sírjához, itt Balogh Jenő mondott beszédet.

Amikor Király István megkezdte iskolai tanulmányait, a gimnáziumba 439 tanuló járt, amely létszám 1938-ra 555-re emelkedett. 1931-ben az oktatói kar tizenkilenc főt számlált. Hét év múlva már huszonhárman voltak, miközben az tantestület átlagéletkora 43-ról 37,4 évre csökkent. A létszámnövekedés és a fiatalítás az 1931-ben indult angol tagozat kiteljesedésének köszönhető.

Király István gimnáziumi tanulmányai és eredményei

A Király István iskolai közösségéül szolgáló, 1931/32-ben indult I/a. osztály 36 nyilvános (csak fiúk) és 14 magántanulót (főleg lányok) számlált. A további években a nyilvános tanulók száma harminc körül mozgott, a magántanulóké folyamatosan csökkent (29/12, 30/9, 30/10, 30/8, 27/6, 29/4, 31/4). Az osztály egyik fele angol, másik fele humán tagozatos volt. Király István az utóbbiak közé tartozott, így latint nyolc évig, németet másodiktól hét évig, angolt ötödiktől négy évig tanult. Ez idő tájt négyfokozatú értékelés létezett. A tanulmányi előmenetel minősítése jeles (1), jó (2), elégséges (3) és elégtelen (4); az erkölcsi viselkedés példás (1), jó (2), szabályszerű (3) és kevésbé szabályszerű (4); az írásbeli külalak csinos (1), rendes (2), hanyag (3) és rendetlen (4) érdemjeggyel történt.

Király István (az elsős osztálynévsorban Király István József) iskolai tanulmányi eredményei a nyolc év alatt végig kiemelkedően magas színvonalú teljesítményt mutattak. Elsőtől hetedikig folyamatosan szerepelt a „kiváló tanulásukért s jó magaviseletükért a tanári kartól dicsérettel kitüntetett tanulók” évvégi névsorában. (Két évvel idősebb bátyja szintén kitűnő tanuló volt.) A VIII. osztály végén általános dicséretben részesült. Az első évet harmadmagával (Galambos Pállal és Kiss András Elemérrel, mindkettő angol tagozatos) osztályelsőként zárta. Két tárgyból jó jegyet (testgyakorlás, ének), a többiből jelest kapott. A második év végén is ez a két tárgy szerepelt „jó” értékeléssel a bizonyítványában, de így is ő volt a legjobb tanuló. A III., IV. és V. osztályban tiszta kitűnőként abszolút osztályelső. Hatodikban becsúszott három „jó”: testgyakorlás, külalak és magaviselet (ennek okait az életútinterjúban olvashatjuk); ez évben hárman is megelőzték a tanulmányi rangsorban: Huszthy Géza (angol t.), Kiss Miklós (humán t.) és Rivó Zoltán (humán t.). Hetedikben szintén három „jó” minősítése volt: testgyakorlás, ének, külalak; ekkor is hárman lettek jobbak nála: Deme László (angol t.), Huszthy Géza és Kiss Miklós. Végül nyolcadikban újra az élre tört: harmadmagával, Huszthy Géza és az abban az évben csatlakozott Nagy Lehel (humán t.) társaságában színjeles eredményt nyújtott.

Osztályzattal minősítették az ún. „rendkívüli” tárgyakat is. A harmadik évben a német társalgás kezdő csoportjában jelest, a negyedikben ugyanitt szintén jelest, valamint francia nyelvből a kezdők között jelest; ötödikben a német társalgás immár haladó csoportjában és a francia nyelv haladó csoportjában egyaránt jelest; hatodikban a német társalgás haladó csoportjában jelest; hetedikben és nyolcadikban fizikai gyakorlatokból jelest kapott. Az iskolai értesítők szerint hetedikben a főiskolai Nagykönyvtár rendszeres használója volt, nyolcadikosként pedig az évfolyamából ő kölcsönzött legtöbbször a gimnáziumi ifjúsági könyvtárból. Ami a külföldi tanulmányúton, illetve kiránduláson való részvételét illeti, az 1937/38. tanévben Németországban járt, az 1938/39. tanévben pedig – osztálytársával, Deme Lászlóval együtt – Németországban, Olaszországban és Svájcban. Feljegyezték néhány sportversenyen elért eredményét is. Ötödik osztályban kardvívásból jelest kapott. A Magyar Országos Torna Szövetség (MOTESZ; eredetileg Magyarországi Testedző Egyesületek Szövetsége) Sárospatakon rendezett szertornaversenyin 1937. december 11-én vas jelvényt, 1938. december 10-én bronz jelvényt szerzett.

Az iskolai előmenetel azonban nem csupán érdemjegyekben, hanem az egyes tárgyak elsajátításában nyújtott külön elismerésekben is testet öltött. Ezek anyagi fedezetét az iskola saját költségvetése, valamint az öregdiákok és támogatók által létesített különböző díjalapok biztosították. A szorgalom általános elismerésére pénz- és könyvjutalom szolgált. Király István az első tanév végén 5 P szorgalmi díjban részesült, továbbá jubileumi emlékérmét és a PADOSZ adományából Nagy Bronz Érmét vehetett át. Második évben a Szívós Mihály alapból, mint legjobb tanuló 6 pengőt, emellett 2 P szorgalmi díjat, továbbá könyvjutalmat kapott (Jókai: *A szabadságharc hősei*). Harmadév végén 8 P szorgalmi díjat, német társalgásból 4 P jutalmat, valamint könyvjutalmat (*A sárospataki református főiskola története*) nyert el. Negyedikben 11 P szorgalmi díjat, 3 P német társalgási jutalmat és ismét könyvjutalmat érdemelt ki. Ötödik osztályban dr. Radványi Novotny Lajos adományából 10,50 P, továbbá 3 P német társalgási és 3 P gyorsírási jutalomban részesült. Hatodikban 3 P német társalgási jutalmat kapott. Hetedikben 10 P szorgalmi díjat, a Kérészy István Alap terhére, németből nyújtott kiváló teljesítményéért 5 P díjat, továbbá 3 P fizikai gyakorló jutalmat és szokás szerint könyvjutalmat kapott. Utolsó évesként a dr. Batta István Alapból mint legjobb mennyiségtanos 9,40 P, az Oláh Ernő Alapból mint református lelkész fia 4 P, a Kérészy István Alapból mint legjobb németes 10 P jutalmat, ezenkívül 5,80 P szorgalmi díjat és 2 P fizikai gyakorlatok jutalmat kapott.

További jelentős segítséget nyújtott Király Istvánnak és családjának az iskolai költségeket enyhítő kedvezmények rendszere. Csak az első tanévben fizetett teljes díjat, az 1932/33., 1933/34., 1934/35. és 1935/36. iskolai évre az igazgatótanácstól fél tandíj-kedvezményt kapott. Az étkezésének költségeit jelentősen csökkentette, hogy 1932/33-ban 46 P, 1933/34-ben és 1934/35-ben 50 P, 1935/36-ban 60 P tápintézeti kedvezményben részesült. A hetedik és a nyolcadik évben minden addigig meghaladó mértékű étkezési kedvezményt kapott: évi 200 pengőt a Dókus Ernő – Ragályi Ilona Ösztöndíj-alapítvány terhére.

Király István iskolai törekvéseit jól szemléltetik a tanulmányi versenyeken és pályázatokon elért eredményei. Első országos sikerét harmadikosként érte el: a *Magyar Ifjúság Könyvei* által 1934-ben *A legjobb barátom* témában meghirdetett fogalmazás-pályázaton munkája bekerült a legjobb öt írásmű közé.

Az 1937/38-as tanév különösen sikeres volt számára. A *Magyarosan* c. akadémiai nyelv-művelő folyóirat *A magyar diák hivatása anyanyelvünk védelmében* címmel hirdetett pályázatot, s a beérkezett 422 dolgozat közül az első díjat (100 pengőt) a VII. osztályos Király István nyerte 33 oldalas, gépírással pályaművével. Részlet a bírálólatból: „Befejezésül egy sereg idegen

szóra ajánl maga-alkotta magyar szót. A szerző mindvégig ura a tárgynak. A nyelvhelyességi irodalomban biztos és nagy területre kiterjedő jártassága van, minden fontosabb állítást egész sereg szakirodalmi hivatkozással erősíti meg vagy abból vonja le. Anyagát igen ügyesen csoportosítja, fejtegetése logikusan fűzött gondolatsor fonálán halad, minden zökkenés nélkül. Feltűnő stílusának kiforrottsága. Nyelve színes és változatos.” Pintér Jenő akadémikus, tankerületi főigazgató, versenybizottsági elnök levélben gratulált Király Istvánnak, a következő szavakkal: „Úgy látszik, Sárospatakon még élnek Kazinczy Ferenc nemes eszméi. Amíg ez a szellem nem vész el, nemzetünk megnyugvással nézhet jövője elé.”

Elnyerte az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés (OMKE) által kitűzött 300 pengős első díjat 72 gimnázium 137 növendéke közül a *Miért válasszuk életünk hivatásának a kereskedői pályát?* kérdésre. A bíráló bizottság szerint a dolgozata „egészen kiváló teljesítmény, és kiemelkedik az összes benyújtott pályamunkák közül. A feladott kérdést a legjobban fogta meg, kitűnően jellemzi a kereskedelem jelentőségét. Stílusos és precíz mellett a munkához fűzött jegyzetekben, ahol a vonatkozó irodalmat is felsorolja, bizonyosságát adta annak, hogy a kérdéssel behatóan foglalkozott, és jártasságra tett szert”. Az OMKE c. lap 1938. június 25-i számában fényképes interjú jelent meg vele.

A *Műszaki Világ* szerkesztősége által a pataki gimnázium tanulói számára kiírt pályázaton a felsős osztályok közül a legjobb mű szerzője ugyancsak Király István volt, jutalma a 120 pengős pályadíj és *A modern technika* c. könyv. Dolgozata *Kik viszik előre a civilizációt?* címmel megjelent a *Műszaki Világ* 1938. április 16-ai számában.

A legjelentősebb sikerét nyolcadikoként érte el. 1939 tavaszán az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen magyarból, 52 versenyző között, első helyezett lett. A bíráló bizottság elnöke ekkor is Pintér Jenő volt. A győzelemről nemcsak a sárospataki orgánumok adtak hírt, a *Pesti Hírlap* kétszer is beszámolt róla.

Az érettségi vizsgákra 1939. május 15–17. és 19-én (írásbeli), valamint június 20–24-én (szóbeli) került sor. A vizsgaelnöki tiszteletet a két előző gimnáziumi igazgató töltötte be. Az egyházkerület Novák Sándort, a VKM Elekes Imrét delegálta. Az írásbeli érettségi tételek az alábbiak voltak: a) Magyarból: 1. Költőink mint a magyar fájdalom és remény kifejezői. (Különös tekintettel a szabadságharc előtti és utáni korra.) 2. A hőterjedés gyakorlati vonatkozásai. b) Humán tagozatosoknak latinból: C. Sallustius: *Bellum Catilinae*: 60, 61c. c) Angol tagozatosoknak latinból: Tibullus: I. 3. 35–62. sor. d) Angolból: Az első nevezetes nap Ábel életében. (Tamási Áron után.) e) Németből: Petőfi levele feleségéhez. (Marosvásárhely, júl. 29. 1849.). A szóbeli érettségiben a diákok a következő tárgyakat teljesítették: magyar, latin, angol, német, történelem, mennyiség-tan, természettan. (Az angol nyelvi tagozatos érettségit a kultusztárca 1937-ben engedélyezte.)

Az érettségi vizsgák eredményei visszaigazolták az addig nyújtott iskolai teljesítményeket. Kitüntetéssel érettségizett Király István, Kiss Miklós és Nagy Lehel, valamint Mátyás Sarolta és Novák Éva magántanulók. Jelesen érettségizett Deme László, Huszthy Géza és Rivó Zoltán. Az iskolai értesítő rögzítette az érettségizett diákok pályaválasztási döntéseit: református lelkészi továbbtanulást, illetve elhelyezkedést 2, tanárit 5, rajztanárit 1, katonait 6, jogit 4, hírlapíróit 1, mérnököt 4, orvosot 2, állatorvosot 1, gyógyszerészt 1, vasútit 1, jegyzőt 1, banktisztviselőt 1, iparít 1, kereskedelmit 3, gép- és gyorsírásit 1 fő választott. Király István – mint tudjuk – a tanári pályát választotta.

Az 1938/39-ben végzetek csengőbúcsújára – Patakon így nevezik a ballagást – május 10-én került sor. A búcsúbeszédet Király István tartotta. A korabeli tudósítás szerint „a főiskola szeretetéről nagyon szép szavakkal tett vallást, bizonyítva búcsúzó társai nevében is, hogy ez a szeretet nem pusztán szavakban áll”.

Az Angol Internátusban

A Sárospataki Református Főiskola Gimnáziumának 1931-ben megnyílt angol tagozata és a bentlakást biztosító Angol Internátus a két világháború közötti klebelsbergi oktatáspolitikai koncepció egyik úttörő jellegű megvalósulása volt. Jogalapját az 1924. évi középiskolai törvénnyel létesített reálgimnáziumi szervezeti forma képezte, amelyben a latin terhére bevezették az angol nyelv tanítását. Sárospatak ettől kezdve – a gödöllői premontrei gimnázium 1938-ban létesült francia, és a pannonhalmi bencés gimnázium 1939-ben indult olasz tagozatával együtt – a nyugati kultúra térnyerését és az európai nyitást szimbolizálta. Az Angol Internátusban biztosított magas szintű oktatási kínálat – önálló igazgató, saját tantestület nyelvtanárokkal, angol anyanyelvű lektorokkal, nem angol szakos nevelőtanárokkal, sport-tanárokkal és teológus felügyelőkkel – és kényelmi ellátás – központi fűtés, fürdő, saját étterem, önálló újság (*College News*), közművelődési és sportlehetőségek – miatt az eredetileg 80 főre tervezett, 1939-től 110, 1941-től 137 férőhelyre bővített intézmény egyre fokozódó népszerűségnek örvendett. Nem volt olcsó: a teljes ellátásos tanulók internátusi díja az 1931/32-es tanévben évi 1400 P, 1932/33-tól 1300 P volt, amelyet négy részletben lehetett befizetni. Mellettük – a kevésbé jómódúaknak, csak bentlakásra – alacsonyabb térítési kategória is létezett, évi 250 P térítési díjjal. Teljes ellátással az induláskor 20, a következő tanévben 40 diákot, csak bentlakásra először 29, majd 35 növendéket vettek föl. A tanulók társadalmi összetétele folyamatosan módosult. A belső arányok a kezdetben főleg középbirtokosok gyermekeiből álló közösségben a harmincas évek végére, negyvenes évek elejére a tehetségvizsgás, első generációs értelmiségi diákok javára változtak.

A harmadik térítési kategória a tetőtérben kialakított manzárdszoba lakóit jelentette. Ide tizenkét ún. „jótéteményes”, tehát szegény sorsú, példás magaviseletű, jeles előmenetelű, református vallású, de nem kizárólag angol tagozatos tanulót vettek föl. A manzárdosok egyetlen, tágas helyiségben laktak, itt is tanultak. Bútort, matracot, ágyterítőt, takarítást az intézet biztosított. Étkezni – mint a második kategóriások – csoportosan a főiskolai tápintézetbe jártak, egyébként a többi internátusi növendékekkel azonos elbánásban részesültek. A közös reggeli és esti áhítaton szintén részt vettek. Hetenként egyszer kötelező volt a fürdés. A manzárd összetétele idővel a teljes gimnáziumi korosztályt lefedte, az 1935/36. tanévben például második-, negyed-, ötöd-, hatod-, heted- és nyolcadéves tanuló egyaránt lakott itt. Király István a tanulmányai során végig a manzárd szoba lakója volt, éveken át a bátyjával együtt. Osztálytársai közül manzárdos volt Kiss Miklós és az utolsó két évben Deme László.

Az iskolai értesítők rendszeresen közölték a manzárdos tanulók névsorát és térítési díját, továbbá a következő tanévre felvetteket, mert a nyilvánosság erősítette a pataki iskola e téren is kivívott vonzerejét. A térítési díj a normál internátusi díj töredéke volt: az első tanévben évi 100, később 120 pengő, de aki korrepetálást vállalt, annak csak 80, 1934/35-től pedig mindössze 60 pengőt kellett fizetnie. Az internátusi növendékek közül korrepetálásra szorulóknak elsősorban a manzárdosok közül kaptak segítőt. A csoportokban végzett felkészítésért az intézet, az egyéni foglalkozásért az illető növendékek szülei díjazták őket. Ez egyéb vonatkozásban is helyesnek bizonyult: ahogy az iskolai értesítő fogalmaz: a gazdasági és szellemi értékek kölcsönös kiegyenlítődése folytán baráti kapcsolatok szövődtek.

Itt meg kell állnunk egy pillanatra. Király István életútinterjújában az ún. „manzárd-élmény” ennél jóval árnyaltabban, olykor kifejezetten sötéten érzékelteti a népi-urbánus ellentétet, s ehhez jönnek a dzsentri környezettel szembeni érzékései. Ezek alapját elsősorban a származás és a családi helyzet különbségei képezték, s nyilván erősen hozzájárultak ahhoz, hogy Király 1945 után a politikai baloldalt választotta. Mégis akkor járunk el helyesen, ha

észrevesszük a diákok által – fogalmazzunk így: „önhibájukon kívül” – magukkal hozott, társadalmi osztályhelyezeten átnyúló, azt felülíró összetartó erőt. Barátságok valóban kialakultak, és a gimnázium pozitív pedagógiai és szaktudományi nevelő szerepét soha nem tagadó Király István tudta, hogy az iskolai légkör még konfliktusos helyzetekben (pl. a bátyja önképzőkori elnökválasztása) sem éleződött a végletekig. A teljesítményt ugyanis – a fair play szabályai szerint – mindenki elismerte. Ez látszott Király versenygyőzelmei után, mint ahogy bátyja is tapasztalhatta, hogy sikereiről (pl. a gyorsíróverseny és a vívóbajnokság megnyeréséről) beszámolt a kizárólag angol tagozatosok által szerkesztett *College News*.

Az Erdélyi János Önképzőkörben

Az iskola legnagyobb múlttal rendelkező és legtekintélyesebb ifjúsági szervezete az 1869-ben alakult Erdélyi János Önképzőkör volt. Névadója, Erdélyi János (1814–1868) költő, irodalomtörténész, az MTA tagja, 1824–37 között a pataki iskola diákja, 1851–67-ben professzora, közigazgatója, könyvtárnoka. Irányította a Kollégium 300. fennállási évfordulójának megünneplését 1860-ban, amelyet különböző bel- és külpolitikai okok miatt sem 1831-ben, sem az ezt követő három évtizedben nem tudtak megrendezni (a kollégium csak 1860-ban kapta vissza szabadságjogait). Az ünnepségre 1860. július 7–8-án kb. 24–26 ezer (!) öregdiák és érdeklődő érkezett az ország minden részéről. Erdélyi János nevét és szellemiségét a korabeli pataki iskola zászlajára tűzött, általa fogalmazott jelmondat vitte tovább: „Három fáklým ég: hit, haza, emberiség”.

Az Önképzőkör – mint az összes iskolai egyesület – önkormányzati elven működött, párhuzamos tanárelnöki és ifjúsági elnöki vezetéssel, tanévenkénti tisztújítással. (Király felsőbb éves időszakában a tanárelnök Harsányi István volt.) Eleinte csak 7–8. évfolyamos gimnazisták lehettek a tagjai, de a 20. század elejére a belépési életkort 5. osztályig csökkentették. 1935-ben ugyancsak Harsányi István szervezte meg a „kis önképzőkört”, a 10–14 évesek számára, Király István itt olvasta fel élete első dolgozatát, *Realizmus és romantika* címmel. (A kör egy év múlva felvette Arany János nevét.) Királynak tehát az Erdélyi János Önképzőkörhöz való csatlakozása előtt volt ilyesféle tapasztalata.

Az önképzőkori „választások” fontos iskolai közéleti eseménynek számítottak, az elnyert tisztségek betöltőit tisztelet övezte. Király István rögtön V. osztályosként, az 1935. szeptember 13-án tartott alakuló gyűlésen bekerült az önképzőkör tisztikarába, mint választmányi tag. Az ifjúsági elnök ekkor a végzős Mészöly Dezső (később jeles költő, műfordító) lett, a tisztikarban a VII. o. Király Kálmán is helyet kapott. Az 1936. szeptember 14-ei gyűlésen Király Istvánt az egyik alkönyvtárossá választották; ekkor a bátyja lépett az elnöki pozícióba. 1937. szeptember 9-én Király István pénztárnokká avansált. Végül, VIII. osztályosként csúcsra ért: az önképzőkör 70. évét indító 1938. szeptember 17-ei gyűlésen elnökké választották. Mellette a titkár osztálytársa, Deme László (későbbi nyelvészprofesszor, aki egy interjújában Király Istvánt a legjobb barátjának nevezte) lett, a jegyző és a szavaló szakosztály vezetője az eggyel alattuk járt, tragikus sorsú színházrendező, Horváth István (Király internátusi „tanítványa” és barátja). Említsünk meg további két választmányi tagot: Pécsi Sándor VII. o. (utóbb zseniális színész) és Fekete Gyula V. o. (később ismert szép- és közíró) tanulókat. Az iskolai értesítő internátusi fejezete külön hangsúlyozta, hogy Király személyében „manzárdistát” választottak elnökké – persze ez két évvel korábban a bátyjára is igaz volt.

Király István az önképzőkörben nemcsak tisztségviselőként, hanem szorgalmával is kitért. Az önképzőkör pályatetelei, pályadíjai és jutalmi között az 1936/37. tanévben 15 pengős magyar irodalmi, 4 pengős eredeti verspályázati, 8 pengős novellapályázati és 2,50

pengős német műfordítási díjat nyert. Az 1937/38. tanévben német nyelvből 10 P jutalmat, az 1938/39. tanévben 10 P összegben a „legjobb bíráló” díjat kapta.

Az I. Rákóczi György Egyesületben

Az 1916-ban alakult I. Rákóczi György Egyesület a gimnázium vallásos jellegű diákszervezete volt. A névadó erdélyi fejedelem uralkodói jelmondata – „nem azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené” (*Róm 9,16*) – jelzi, hogy az iskola körültekintően járt el, amikor nevet választott annak az ifjúsági egyesületnek, amely fő feladatául a református lélekművelést, az evangéliumi szellem és a jézusi valláserkölcös hirdetését vállalta. A tárgyalt korszakban az egyesület 350–400 főt számlált, a tagság a gimnázium protestáns vallású diákjainak (az összes nyilvános tanuló létszámának kb. 80%-a) kötelező volt. Az egyesületet állandó tanárelnök vezette (ebben az időben Bódy Dénes vallástanár), mellette a gimnazistákból álló, évente újraválasztott tisztikart elnök, titkár, jegyző, könyvtáros, pénztáros és nyolcfős választmány (V–VIII. évfolyamonként 2–2 diák) alkotta. A választmányi tagság alsó életkori határa összefüggött a 14 éves korban esedékes konfirmációval.

A konfirmáció – azaz a keresztyén vallás hit- és erkölcsstani kérdéseiről és a református bibliai hitigazságokról való számadás – a tanév jelentős eseményének számított. Király István konfirmációjára 1935. május 30-án, áldozócsütörtökön került sor, további 55 iskolatársával együtt, a főiskolai imateremben, ünnepi istentisztelet és úrvacsoraosztás keretében. Ezt megelőzően a kikérdezés május 24-én, a gimnáziumi igazgató és az osztálytanárok jelenlétében történt. A konfirmáltak első úrvacsoráját, a tanári kar és a hozzátartozók jelenlétében, Szabó Zoltán teológiai tanár és Bódy Dénes gimnáziumi vallástanár együttesen szolgáltatták.

Az V. évfolyamos Király István az I. Rákóczi György Egyesület 1935. október 4-ei közgyűlésén rögtön bizalmat kapott mint választmányi tag. A következő tanévben nem indult vagy nem jelölték. Az 1937. szeptember 24-ei közgyűlésén ismét választmányi tag lett, ekkor Deme Lászlóval együtt képviselték a VII. osztályosokat. Utolsó évesként – feltehetőleg egyéb elfoglaltságai miatt – nem vett részt az egyesület vezetésében.

Király István V. és VI. évfolyamosként rendkívüli aktivitást tanúsított az I. Rákóczi György Egyesület által kitűzött pályadíjak elnyerésében. Az 1935/36. tanévben megnyerte a latin (Philippus de Grevia latin költeményének műfordítása, két fordítás, 2 P és 1 P), a „Vallásos novella bibliai történet alapján” (két novella, 4 P és 2 P), a „Halottak kultusza a különböző vallásokban és azok lélektani magyarázata” (3 P) és „A 400 éves kálvini Institutio jelentősége” (2 P) pályateteleket, összesen 14 pengőt. Az 1936/37. tanévben megnyerte a német (Nagel: *Esgeltem Tagentgegen* c. költeményének műfordítása, 3 P), az „Eredeti vallásos novella” („Belszár halála”, 2 P.) pályatételt, továbbá latin műfordításért (Wipo: *Victimae paschalis* c. himnusz) dicséretben részesült. A következő két tanévben a neve nem szerepel a díjazottak között, valószínűleg nem is nevezett. E mögött aligha kell ideológiai okot keresnünk, inkább arról lehetett szó, hogy a többi, sok esetben országos jelentőségű tanulmányi pályadíjak és ösztöndíjak mellett ezek már nem fértek bele az idejébe.

A Sárospataki Ifjúsági Közlöny szerkesztőségében

A *Sárospataki Ifjúsági Közlöny*, a pataki kollégiumi ifjúság öntevékeny iskolai havilapja 1884. szeptember 15-én indult, s a tanévekhez igazodó évfolyam-, ezen belül folyamatos oldalszám-mozzással, évi tíz, részben összevont lapszámmal, hat és fél évtizeden át jelent meg; utoljára 1948 márciusában. A folyóirat helyet adott az ifjúság iskolai és egyleti életével kapcsolatos

híreknek, tudósításoknak, szemleceknek, közreadott verseket, novellákat és szakcikkeknek. Megjelentette a már végzett diákok írásait, a régi diákélettel, az öregdiák-mozgalommal, a neves adományozókkal kapcsolatos cikkeket. A lap vezetésében a tanárok mellett teológusok, tanítóképzősök és gimnazisták egyaránt részt vettek.

Király István neve először harmadikos gimnazistaként jelent meg a lapban. Az 1934. május–júniusi szám *Három gimnázista diák kitüntetése* címmel arról tudósított, hogy a *Magyar Ifjúság* „legjobb barátom” című szépirodalmi pályázatán az öt legjobb közé három pataki gimnazista, köztük Király István is bekerült. „Sic itur ad astra!” – zárta sorait a szerkesztő.

Király tanulmányi sikerei ezt követően is rendre olvashatók voltak, ezeket az iskolai előmenetelének tárgyalásánál részleteztük. Első önálló publikációja az 52. évfolyam 4–5. számában (1936. december – 1937. január) jelent meg. Hatodikos tanulóként *Az ötven fillér* című novellát tette közzé. (A bátyja ekkor a lap főmunkatársa.) Ezt követte ugyanebben a tanévben az *Este lett* című verse (7–8. szám, 1937. március–április). Második versét (*Egy régi emlék*) az 53. évf. 1–2. szám közölte (1937. szeptember–október). Végül az 54. évfolyam 8–9. számában publikált: előfizetési felhívást tett közzé osztálytársainak saját verseskötetére (1939. április–május).

Utolsó éves gimnazistaként – talán az önképzőköri elnöki tisztségére is tekintettel –, az 1938. október 12-én megtartott tisztújításon bekerült a lap vezérkarába. A főszerkesztő ekkor Z. Elek Béla teológus, a felelős szerkesztő Vályi József segédlelkész, azévi szenior (tehát a Főiskolai Ifjúsági Egylet elnöke) volt. Munkájukat öttagú szerkesztő bizottság segítette: három teológus, egy tanítóképzős és egy gimnazista: ez utóbbi pozíciót töltötte be Király István az 1938/39. tanévben, a lap 54. évfolyamában. A lap főmunkatársi gárdáját további hat teológus, két tanítóképzős és két gimnazista alkotta, az utóbbiak között volt Deme László. A hírrovatot és a kiadóhivatalt egy-egy teológus vezette.

A Nagy Sándor Gyorsírókörben

Ma, a számítógépes hangfájlok és konvertáló programok korában a gyorsírás különösebb jelentőséggel nem bír, de abban az időben és még évtizedekig az információjegyzés leggyorsabb formájának számított. Patakon a diákoknak volt lehetőségük ennek elsajátítására. Az öntevékeny mozgalmat irányító Főgimnáziumi Gyorsírókör 1905-ben alakult, később felvette a volt pataki diák Nagy Sándor (1844–1918) műegyetemi könyvtáró, a gyorsírás hazai továbbfejlesztője, tankönyvírója, a Magyar Gyorsírók Egyesületének megalapítója nevét. A harmincas években a gyorsírókör az első félévben hetenként kétszer, a második félévben hetenként egyszer gyakorló órát tartott, házi bajnokságot rendezett és regionális versenyeken indult. Király István neve negyedikésként bukkan föl először az iskolai értesítőben: az iskolai házi versenyen a 150 szótag/perc kategóriában bronzérmes és 3 pengőt nyert. Ugyanebben a tanévben csapattag volt a sátoraljaújhelyi körzeti versenyen, ahol „szép eredményt” értek el. A következő tanévben, 1935. december 7-én megnyerte a 150-es versenyt, 5 P jutalommal. (Az abszolút profik 500-on, a gimnáziumban a leggyorsabb diákok 300-on írtak, a bátyja 200-on versenyzett.)

Király István gimnáziumi tanárai

Király István pályaválasztásában meghatározó jelentőséget tulajdonított egykori tanárainak. Elismeréssel gondolt rájuk, és számos interjúban, cikkben felidézte emléküket. Különösen az 1981-ben publikált *Az intellektuális város: Patak, a szellemi nevelő* című írása tartalmazza ilyen

jellegű emlékeit. Az alábbiakban őket mutatjuk be. A doktori címeiket a tanári kar szakmai színvonalának, a származást a pataki iskola szellemi vonzáskörzete trianoni határokon átnyúló jellegének érzékeltetésére közöljük.

1931-ben a gimnáziumot és az Angol Internátust egyaránt *Elekes Imre* (1872–1951) vezette. Az erdélyi születésű magyar–latin szakos tanár 1904-ben lépett szolgálatba Patakon, 1927-től hat évig volt a gimnázium igazgatója, közben kétszer közigazgató (vagyis a teljes intézményi vertikum vezetője). Oroszlánrészt vállalt a 400 éves ünnepek megszervezésében, az ehhez kapcsolódó beruházások, különösen az Angol Internátus lérehozásának irányításában. 1931-ben ő lett az Angol Internátus első igazgatója is, innen vonult nyugalomba 1934-ben. A Marosvásárhelyről 1900-ban Patakra érkező, szintén magyar–latin szakos *Novák Sándor* (1877–1960) 1933-tól négy éven át igazgatta az iskolát. Őt 1938-ban a történelem–latin szakos *Tárczy Árpád* (1889–1967) követte, aki 1947-ig volt igazgató. Tárczy 1927-től oktatott Patakon, ő volt Király István első osztályfőnöke az 1931/32., majd az 1933/34. tanévben. Az Angol Internátust 1934-től 1947-ig a volt pataki diák *Szabó Gyula* (1905–1972) igazgatta, aki 1931 óta angol–latin–vallás szakos tanár, 1947-től pedig a gimnázium igazgatója az 1952-es államosításig.

Király István legkedvesebb tanárának, akit közirói pályája elindítójának tekintett, a vajdasági származású, magyar–német szakosként 1920 óta Patakon tanító *dr. Jakob Károlyt* (1890–1951) tartotta, aki a második osztályban, majd negyedikől nyolcadikig osztályfőnöke volt. *Halász Dénes* (1875–1960) 1911-től 1940-ig magyar–latin szakos tanár, vele Adyról beszélgetett. A matematika–fizika–filozófia szakos *dr. Urbán Barnabás* (1897–1985) 1926-tól, a Testnevelési Főiskola első végzős évfolyamán abszolvál sokoldalú (jogot is végzett) testnevelő tanár *Szabó Károly* (1905–1988) 1928-tól tanított Patakon. Nagy utat járt be Székelyudvarhelytől a Zeneakadémiáig *dr. Szabó Ernő* (1904–1982) hegedűművész, a pataki kollégium 1929-ben munkába állt zenetanára. A marosvásárhelyi származású, történelem–földrajz szakos *dr. Orbán István* (1904–1999) 1930-ban lépett a tantestületbe.

A Király Istvánt tanító pedagógusok között több egykori pataki diák akadt, akik a bevezetőben már említett új szellemet képviselték. A később országos hírű költő–műfordítóvá vált *Képes Gézá*t (1909–1989), aki 1934-től 1940-ig magyar–német–angol szakosként és angol internátusi felügyelőként tért vissza, egyik mesterének tartotta. Ő hívta fel Király figyelmét József Attilára. Jellegzetes humoráról számos anekdota tanúskodik. A magyar–latin szakos *dr. Harsányi István* (1908–2002) 1933–45 között volt tanár, önképzőkört vezetett, elindította a tehetségkutató mozgalmat; ő adta Király kezébe Tamási Áront. Királyt közvetlenül nem tanította, mégis példaképének tekintette. A magyar–latin–görög szakos *Hegyi József* (1912–1995) 1935-től tanított Patakon, Király nála látott először Németh László-kötetet.

*

Király István számára Sárospatak, illetve a pataki szellemiség élete végéig sajátos kulturális örökséget és értékrendet, erkölcsi tartást és puritán életszemléletet jelentett. Élvezte az ösztöndíj-alapok előnyeit, ismerte a harmincas évek elején–közepén fénykorát élő pataki öregdiák-mozgalmat: önképzőköri elnökként 1939 áprilisában levélben kérte Panka Károlyt, a PADOSZ Budapesti Egyesülete elnökét, hogy hogy három diáktársa (Deme László, Kiss András, Tatár Zoltán) verseinek megjelenését támogassák.

A gimnázium és Király István kapcsolata az érettségi után sem szakadt meg. A főiskola tervszerű tanári utánpótlás-nevelő programja keretében hozzájárultak egyetemi tanulmányainak költségeihez, de kikötötték, hogy ezt csak akkor veheti igénybe, ha a pályázatában

megjelölt magyar–német szakra iratkozik be. Így is történt: Király István a pataki főiskola támogatásával végezte el az egyetemet. Az özv. Pogány Istvánné Alapból 1939/40-ben évi 500 P, 1940/41-ben 750 P, 1941/42-ben 600 P, 1942/43-ban 700 P tanárjelölti ösztöndíjat kapott.

Királyt a „Sárospatak-élmény” egész életében elkísérte, a város és az iskola sorsának alakulását figyelemmel kísérte. Bár jelenléte nem volt állandó, fontos helyzetekben és ügyekben mindig a jó kezdeményezések mellé állt. Egykori iskolájára haláláig büszke maradt, s ennek számos publikációban és interjúban hangot adott.

UNGVÁRY Krisztián

Egy kutatás kérdőjelei –

mikori a legidősebb tokaji aszú címke?

A tokaji aszúk 1945 előtti termelőiről fájdalmasan kevés feldolgozás született.¹ Egyetlen bortermeléssel és borértékesítéssel foglalkozó hegyaljai cégről sem jelent még meg önálló monográfia vagy szaktanulmány. Hiába látott már napvilágot rengeteg tokajival foglalkozó mű, a téma iránt érdeklődő személy sokszor a legalapvetőbb kérdésekre sem kap választ. Nem tudjuk, hogy 1945 előtt egyáltalán hányfajta tokaji boroscímke létezett, nem tudjuk, hogy az egyes boroscímkék mögött mekkora mennyiségek és milyen árú borok álltak, és azt sem tudjuk, hogy ezekhez a borokhoz a szőlő honnan származott. A tokaji borospalackok történetével eddig Takács Béla², Veres László³ és Bihari Zoltán⁴ foglalkozott. Tóth Hajnalka pedig egy kisebb írást szentelt a tokaji címkék kérdésének.⁵

A kutatás kapcsán problémát jelent, hogy a borospalack és a boroscímke kérdése sokáig elvált egymástól. Míg a boroscímkék valamilyen egységes megjelenést feltételeznek, egyáltalán nem tudjuk azt, hogy a felhasznált palackok mennyire voltak egységesek. Vélelmezhető azonban, hogy a tokaji palackok zöme a 19. század első feléig helyben készülhetett. Pontos adatokat erről elsősorban azért nehéz találni, mert a magyar közgyűjteményekben 1945 előtti bontatlan borospalack alig akad. Jellemző, hogy a tokaji világörökségi Bormúzeumban egyetlen (!) ilyen üveg lelhető fel, az abaújszántói Zimmermann Lipót és fiai 1920-as 4 puttonyos aszúja.⁶ Egy másik palack sorsa tragikusan alakult. Az 1683-ból való bort sokáig a Berliini Császári Pincészetben őrizték, zöld, körte alakú palackban, a palackon a császári pincészet pecsétje volt látható. Az igen nagy értékű tokaji borritkaság 1978. december 13-án 678-as tételszám alatt került árverésre a londoni Sotheby's árverező cégnél. A bort Mr. C.S. Chadwich olajmágnás vásárolta meg 1300 £ áron, és a londoni magyar nagykövetségen keresztül – a tokaji borok iránti tiszteletéből – Tokaj-Hegyaljának adományozta. A bort 1979 júliusában hozta Magyarországra Mr. John Lipitch, a R+C Vintners cég képviselője, aki a tokaji borok forgalmazója volt Angliában, és Bodnár Sándor, a Tokaji Borkombinát vezetője vette át és helyezte el a Tolcsvai Bormúzeumban. Innen aztán a Magyar Mezőgazdasági Múzeumba került, ahol nyoma veszett, 2010-től már nem volt fellelhető.⁷ A Mezőgazdasági Múzeumban 1900 előtti és eredeti címkével is rendelkező palack egyáltalán nincsen, és a címke nélküli palackok száma is rendkívül csekély.

Az információhiány több mint sajnálatos, és nem magyarázható csak a rossz forráshelyzettel. Nyilvánvaló, hogy Bordeaux vagy Burgundia komoly helyzeti előnyben van, hiszen az itt tevékenykedő borászati vállalkozások jelentős részének több száz éves múltja van, máig a közép- vagy koraújkorai illetve 19. századi épületeikben működnek, és könyvelésük, valamint nyilvántartásaik is fennmaradtak. Mindez a hegyaljai termelők esetében nem adott. Nagyon kevés a 19. századnál régebbi építészeti emlék, a cégek jellemzően nem is építettek nagyobb